

Hatice Aydoğdu ve Nilüfer Timisi-Nalçaoğlu, *Mustafa Timisi Anlatıyor: Biz Varız, Dün Bugün Yarın*, Dipnot Yayınları, İstanbul, 2021.

Necdet Saraç, *Adaletin İzinde Seyfi Oktay*, Asi Kitap, İstanbul, 2020.*

Mehmet ERTAN**

Türkiye’de Alevi kimliğini referans olarak politikleşen bir sosyal hareketin ortaya çıkışı 1990’lara rastlar. Bu zaman diliminde Alevi araştırmacı-yazarlar tarafından Aleviliği tanımlamaya çalışan ve tarihçesini anlatan onlarca kitap kaleme alınır, Aleviliği konu edinen dergiler çıkarılır, Alevi radyo istasyonları açılır, Alevi ulularını anmak için kamuya açık büyük törenler düzenlenir. 1990’larda Aleviler artan bir hız ve hevesle kamusal alanda Alevi kimlikleriyle görünür olurlar. Alevi uyanışı olarak adlandırılan bu süreç aslında bir sosyal hareketin, Alevi hareketinin doğuşunun işaretidir. Bu hareketin ana aktörleri Alevi dernekleri olacaktır. Alevi dernekleri çıkardıkları dergilerle Aleviliğe ilişkin bilgi üretim sürecine katkıda bulunmuş, bünyelerinde açtıkları cemevleriyle geleneğin kentsel sahada yeniden üretimini sağlamış ve Alevilerin siyasi taleplerini formüle edip bu talepler ekseninde siyasi partilerle müzakereler yürüterek Aleviliğin siyasi temsilini üstlenmiştir.

1990’larda doğan Alevi hareketinin öznesi olan Alevi dernek yöneticileri ve Aleviliğe ilişkin büyüyen yazılı literatürün yazarları olan Alevi araştırmacı-yazarlar da Alevi hareketinin taşıyıcı kuşağını oluştururlar. Bu iki küme, dernek yöneticileri ve araştırmacı-yazarlar kesişimi olan bir kümedir yani Alevi araştırmacı yazarların bir kısmı aynı zamanda Alevi derneklerinin aktif yöneticileridir. Biraz daha somutlaştırmak adına bu kuşağın bazı isimlerini Cemal Şener, Rıza Zelyut, Nejat Birdoğan, Esat Korkmaz, Ali Balkız, Murtaza Demir veya Reha Çamuroğlu olarak sıralayabiliriz.

Bu kuşağın üyeleri, ağırlıklı olarak, ilk siyasi deneyimlerini 1970’lerde sol hareketler içinde yer alarak yaşamışlardır. Bu kuşağın Alevi kimliklerini keşfederek kamusal düzlemde bu kimlikleri ekseninde var olmaya başlamaları hem 12 Eylül

* Geliş Tarihi: 10.05.2021, Kabul Tarihi: 10.05.2021. DOI: 10.34189/hbv.100.023

** Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mehmetertan@duzce.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8055-9063>

darbesinin ardından Türkiye’de sosyalist hareketlerin aldığı ağır darbeyle hem de evrensel düzeyde siyasetin dilinde yaşanan kültürel dönüşümün kimlik kavramının siyasi gücünü arttırmasıyla yakından ilişkisi vardır. Daha öncesinde sol siyasetler içinde edindikleri siyasi sermayeleri ve eğitim yoluyla kazandıkları kültürel sermayeleri de onların bir sosyal hareket olarak Alevi hareketinin taşıyıcı kuşağı olmasını kolaylaştırmıştır. Bu isimler yazdıkları kitaplar ve dernekler nezdinde gösterdikleri aktivizmle Alevi hareketinin yörüngesini belirlemişlerdir.

Alevi hareketinin başlangıç noktası 1990’lar olsa da Aleviler ve Alevilik 1960’lardan itibaren Türkiye siyasetinin görünür konu başlıklarından biri olmuştur. Kentleşme, dışa kapalı yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu kırsal yaşam formu içinde Alevi dedelerinin sosyal otoritesi altında icra edilen geleneksel Aleviliğin çözülmesine neden olmuş ve Alevilerin dar anlamda kentlerde geniş anlamdaysa Türkiye siyasetinde daha görünür hale gelmesini sağlamıştır. Bir yandan da 1961 anayasasının sağladığı görece liberal siyasi ortam da etnik topluluklar ve sosyal sınıflara daha rahat örgütlenme imkânı sunmuştur. Bu anlamda örgütlenen etnik topluluklardan biri Aleviler olacaktır. Bu örgütlenmenin en somut sonucu da 1966-1980 yılları arasında faaliyet gösteren (Türkiye) Birlik Partisidir.¹

Dolayısıyla bağımsız bir kimlik siyasetine kaynaklık eden Alevi hareketinin ortaya çıkışı 1990’lar olsa bile, Alevi politikleşmesi kavramının tarihini 1960’lara kadar çekebilmek mümkündür. Bu makalede de Alevi hareketinin doğuşu 1990’lar olarak kabul edilecek ama daha geniş bağlamda kullanılan Alevi politikleşmesinin başlangıcı 1960’lara kadar götürülecektir.² Bu anlamda, 1960’lardan itibaren kendisini gösteren Alevi politikleşmesinin taşıyıcı özneleri somut olarak kimlerdi sorusuna yanıt verebilecek iki yeni kitap yakın zamanda peş peşe yayımlandı. Bu kitaplardan ilki Necdet Saraç’ın Seyfi Oktay ile yaptığı söyleşiye dayanarak yazıya dökülen *Adaletin İzinde Seyfi Oktay* başlıklı çalışmadır. Bu çalışma soru-cevap formatına dayanan bir nehir söyleşiden ziyade, Seyfi Oktay’ın anlatımlarının yazıya dökülmesine dayanan bir anı kitabı gibi gözükmektedir. Bir diğer çalışmaysa Hatice Aydoğdu ve Nilüfer Timisi Nalçaoğlu’nun, Mustafa Timisi ile yaptıkları nehir söyleşisidir: *Biz Varız: Dün, Bugün, Yarın*. Bu makale, bu iki kitabı veri alıp çapraz okumaya tabi tutarak kitapların merkezine aldığı Seyfi Oktay ve Mustafa Timisi üzerinden Alevi politikleşmesinin birinci kuşağını –belki de Alevi hareketinin proto-kuşağını- anlamaya çalışacak.

1. Seyfi Oktay ve Mustafa Timisi: Siyaset Öncesi Yıllar

Her iki isim de benzer zamanlarda birbirine yakın coğrafyalarda dünyaya gelmiştir. Seyfi Oktay 1936 yılında Malatya’da, Hekimkan ilçesine bağlı Mezirme köyünde dünyaya gelir. Ailesi, Şah İbrahim Veli Ocağına bağlı bir dede soyundan gelmektedir. Babası, dedelik görevini icra etmeyen bir polis memurudur. Bu anlamda Oktay, dedelik yapmasa da dede soyundan gelmenin getirdiği bir sosyal sermayeye sahiptir. 1930’lu yıllarda bir memur çocuğu olmanın zenginlik getirmese de haneye giren düzenli maaş sayesinde ekonomik güvence sağladığını da göz önünde bulundurmak gerekir.

Mustafa Timisi 1936 yılında Sivas'ın Divriği ilçesinde dünyaya gelir. Aslında ailesi Divriği ilçesinin Timisi köyünden gelmektedir ve soyadlarını da köylerinden almışlardır. Timisi ise çocukluğunu köyde değil Divriği ilçe merkezinde geçirir. Ailesi ticaretle zenginleşen bir ailedir. Bu zenginlik çok uzun ömürlü olmasa da Timisi'yi lise yıllarına kadar maddi sıkıntı çekmekten korur. Oktay'dan farklı olarak Timisi dede soyundan gelmemektedir yani Oktay'ın sahip olduğu sosyal sermayeden yoksundur.

Her iki isim de doğdukları erken cumhuriyet dönemine ilişkin benzer bir siyaset okumasına sahiptirler. Cumhuriyet döneminde laiklik ve eğitim alanında gerçekleştirilen devrimlerin çok önemli olduğunu ama eksik kaldığını özellikle de Atatürk'ün ölümünden sonra, Atatürk döneminde gösterilen devrimci kararlılığın devam ettirilemediğini düşünürler. Buraya kadar anlatılan benzer sosyal kökene ek olarak birazdan bahsedilecek benzer siyasi eğilimler de bu iki ismin erken cumhuriyet dönemine ilişkin tarihsel analizlerini birbirine yaklaştırmaktadır (Saraç, 2020: 32-33; Aydoğdu ve Timisi-Nalçaoğlu, 2021: 22).

Her iki ismin de siyasi yükselişinde aldıkları eğitimin büyük bir payı olmuştur. Oktay; ilkokulu köyünde, ortaokulu Bilecik'te, liseyi İstanbul'da Haydarpaşa Lisesinde okur. Üniversite eğitimini ise Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamlar. Timisi'nin eğitim hayatıysa ailesinin bozulan ticari işlerinden dolayı Oktay kadar istikrarlı olmamış, zikzaklarla ilerlemiştir. Timisi ilk ve ortaokulu Divriği'de okuduktan sonra lise eğitimi için önce Bursa sonra İstanbul'a geçmiş ama lise eğitimini Ankara'da ticaret lisesinde tamamlayabilmiştir. Yükseköğretim derecesini ise İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinden almıştır. 1960'lı yıllarda Türkiye'de üniversite mezunu oranının düşüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, eğitim yoluyla elde edilen kültürel sermayenin hem Timisi hem de Oktay'ın siyasi hayatlarında önlerini açtığı iddia edilebilir.

2. Timisi ve Oktay: 1960'larda Siyasete Giriş

Her iki isim de üniversite hayatlarıyla beraber Ankara'da yaşamaya başlar. Seyfi Oktay, 1963 yılında babasının emniyet amiri olduğu Ankara'nın Altındağ ilçesinde Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) Gençlik Kolu Başkanı olur ve aynı yıl belediye meclis üyeliğine seçilir. 1965 yılındaysa CHP Ankara İl Genel Sekreteri olur. 1960'ların ilk yarısında Timisi siyasi partiler değil hemşehri dernekleri nezdinde örgütlenme faaliyetleri içinde yer alır. Önce Divriği Derneği'nde aktif görev alır, sonrasında da Sivaslılar Yüksek Öğrenci Derneği'nin başkanlığını üstlenir. Bu dernekler klasik Alevi dernekleri olmamakla beraber ağırlığını Alevilerin oluşturduğu hemşehri dernekleridir. Bu anlamda da 1990'larda kurulacak Alevi derneklerinin ilk nüvelerini oluşturdukları iddia edilebilir.

Timisi ve Oktay'ın örgütlenme deneyimlerinde önemli bir farklılık göze çarpar. Timisi, Sivas merkezli sivil toplum kuruluşlarında birbirlerine benzeyen insanlar arasında nispeten daha homojen bir topluluk içinde siyaset yürütür. Bu insanları Sivaslılık dışında buluşturan bir diğer payda da çoğunluğunun Alevi olmasıdır. Haliyle

Timisi siyasi kariyerinin ilk yıllarından itibaren Alevi kimliğiyle iç içe politikleşir. Oktay ise Türkiye'nin 1960'larda en kitlesel ikinci siyasi partisinde daha heterojen bir topluluk içinde siyasi faaliyetlerini yürütür. Oktay, Alevi politikleşmesinin bir parçası olmaktan ziyade Alevilerin yaygın olarak desteklediği bir kitle partisinde Alevi bir siyasetçi olarak yer alır. Zaten Oktay'ın kendi anlatımıyla Alevi kimliğinden dolayı 1960'ların ikinci yarısında CHP içinde önü kesilecek, parti içinde Alevileri kayırmakla ve mezhepçilik yapmakla suçlanacaktır. Özellikle de 1966'da düzenlenen kongrede CHP Genel Sekreteri olan ve parti içinde etkinliği artan Bülent Ecevit ve ekibiyle anlaşamayan Oktay, 1969'da CHP'den istifa edecektir.

Bu ayrı hatlarda süren örgütlenme pratiklerine rağmen 1960'larda her iki ismin yollarını kesiştiren ilk durak, Alevilerin siyasi tarihi açısından büyük önem taşıyan 1963 tarihli Alevilik Bildirgesi olur. Hem Oktay hem de Timisi'nin anlatılarında Alevilik Bildirgesine geniş bir yer verilmesi, bu bildirgenin hem bu isimlerin siyasi hayatında hem de Alevi hareketinin tarihindeki önemine işaret etmektedir (Aydoğdu ve Timisi-Nalçaoğlu, 2021: 59-63; Saraç, 2020: 56-60).

1963 yılında İsmet İnönü başbakanlığındaki koalisyon hükümetinin Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında Alevilerin de temsiline imkân tanıyacak bir Mezhepler Müdürlüğü kurulması yönünde yasa önerisi hazırlaması sağ basında büyük tepki toplar. Bu tepkilerin boyutunun Aleviliğe hakarete kadar varması karşısında da Alevi üniversite öğrencileri bir araya gelerek bir bildiri kaleme alırlar. Bu bildiride laik bir Cumhuriyette eğer Diyanet İşleri Başkanlığı varsa Alevilerin de bu teşkilat içinde temsil edilmesi gerektiği belirtilir. Bu nedenle de Alevi gençlerin yasa tasarısını desteklediği dile getirilir. Bildirinin içeriği kadar önemli olan bir diğer nokta da "Alevi üniversite gençliği" imzasıyla yayınlanması ve Alevi kimliğinin kamuya açık bir şekilde deklare edilmiş olmasıdır. Bu bildiriye hazırlayan isimlerden ikisi Seyfi Oktay ve Mustafa Timisi'dir. Hem Oktay hem de Timisi Alevilik Bildirgesinden bahsederken bildirinin hazırlanması sürecinde birbirlerinin ismini özellikle zikrederler.

Seyfi Oktay'ın CHP'nin Ankara örgütünde siyaset yürüttüğü 1960'larda Timisi de Türkiye'nin ilk Alevi partisi olan Birlik Partisi'nin (BP) kuruluş sürecinde aktif rol alacaktı. Bayındırlık Bakanlığındaki müfettişlik görevinden dolayı parti kuruluş sürecinde resmen görev alamayan Timisi, bu görevinden istifa ederek BP'ye katılacak ve 1969 yılında Birlik Partisinin (BP) Sivas milletvekili olarak seçilecekti. Aynı yıl içinde düzenlenen olağan kongrede de parti genel başkanlığına getirilecekti. Timisi'nin siyasi hayatının en hareketli olduğu dönemler, 1969 yılından partinin kapatıldığı 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar geçen genel başkanlık yılları olacaktı. Timisi bu süreç içinde 1969-1977 yılları arasında da Sivas Milletvekilliği yaptı. Oktay ile Timisi'nin yollarını kesiştiren ikinci kavşak da Oktay'ın 1969'da CHP'den ayrıldıktan sonra BP'ye üye olmasıydı. Ancak Oktay'ın BP üyeliği kısa sürecek ve sonrasında tekrar CHP'ye geçecek ama Timisi'nin aksine 1970'ler boyunca siyaseten çok aktif olmayacaktı.

3. Timisi ve Oktay: 1980 Sonrasında Siyaset

Bu iki siyasetçi 1980 sonrasında farklı güzergahlardan hareket ederek Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) çatısı altında bir araya geldiler. Oktay, 1980 darbesinin ardından Necdet Calp ile yakın ilişkisi olan kardeşi vasıtasıyla Halkçı Parti'den 1983 Seçimlerinde Ankara milletvekili olarak seçildi. Timisi ise kapatılan TBP'nin Genel Başkanı olduğu için resmen olmasa da fiilen yasaklı kaldı ve 1980 darbesi sonrası yeni siyasi partilerin kurulması süreci içinde yer almadı. Daha sonrasında Erdal İnönü'nün davetiyle Sosyal Demokrat Parti'ye katıldı. Oktay ve Timisi'nin yollarını yeniden keşitiren de Halkçı Parti ve Sosyal Demokrat Partinin SHP adıyla birleşmesi oldu. O esnada milletvekili olan Oktay SHP'nin grup başkanvekillerinden biri olurken Timisi de partinin Merkez Yürütme Kurulu üyelerinden biri oldu.

1987 seçimlerinde Mustafa Timisi, SHP'den İstanbul milletvekili olarak seçilirken Seyfi Oktay ise Ankara'dan milletvekili adayı oldu ama seçilemedi. 1991 ve 1995 seçimlerindeyse tam tersi yaşandı. Bu defa Oktay Ankara milletvekili seçilirken Timisi İstanbul'dan milletvekili seçilemedi. 1980 sonrasında Alevi hareketinin bu iki önemli ismi aynı parti çatısı altında buluşsa da meclis çatısı altında aynı anda milletvekili olamadılar. Bir diğer ilginç nokta da Timisi ve Oktay'ın SHP ve sonrasında CHP içinde farklı hiziplerle hareket etmesiydi. İnönü'nün 1993'te SHP Genel Başkanlığını bırakmasının ardından yaşanan liderlik mücadelesinde Oktay, Aydın Güven Gürkan ile beraber hareket ederken Timisi Murat Karayalçın'ı destekliyordu. Alevi kimliğini paylaşan iki siyasetçinin parti içinde farklı istikametlerde hareket etmesi kimlik siyaseti üzerine çalışma yürüten araştırmacılara kimlik ve siyasi tercih arasındaki ilişkinin çok boyutluluğunu da göstermektedir.

Seyfi Oktay ile hazırlanan kitabın ağırlıklı bir bölümü –neredeyse üçte biri- 1990'ların ilk yarısına, Oktay'ın Adalet Bakanlığı yıllarına ayrılmıştır. 1991'de kurulan Doğru Yol Partisi (DYP) – SHP koalisyon hükümetinde, 1994 yılına kadar üç yıl boyunca Adalet Bakanlığı yapan Oktay'ın bakanlığı döneminde Ceza Muhakemeleri Usul Kanununun değiştirilmesi ve işkence iddialarıyla gündeme gelen Eskişehir Cezaevini kapattırılması detaylı bir şekilde anlatılır. Ancak Oktay'ın Adalet Bakanlığı esnasında en fazla tartışılan Madımak Katliamı davasında aldığı etkin tavidir. Oktay, bakan olarak devreye girerek faillerin yargılanması sürecini bir terör davasına dönüştürmeyi başarır ve davanın Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne taşınmasını sağlar. Sonrasında da davayı Ankara'ya aldırarak kamuoyunun dikkatinin yargılanma sürecine çekilmesini sağlar (Saraç, 2020: 224-234). Timisi de Oktay'ın Madımak Katliamı yargılamalarında tarihi bir sorumluluk üstlenerek faillerin hak ettiği şekilde cezalandırılmasını sağladığını belirtir (Aydoğdu ve Timisi-Nalçaoğlu, 2021: 185). Oktay'ın bakanlık döneminde çarpıcı olan bir diğer noktaysa icraatlarına yönelik her eleştiride Oktay'ın Aleviliğinin gündeme gelmesi, aldığı kararları Alevi olduğu için aldığı ve bakanlıkta mezhepsel kadrolaşmaya gittiğinin sürekli olarak gündemde tutulmasıdır. Bu anlamda Oktay'ın Alevi kimliği Bilecik ve İstanbul'daki ortaokul ve lise öğrenciliğinden siyasetteki bakanlık günlerine kadar kendisine hep bir “suçmuş” gibi hatırlatılacaktır.

4. Timisi ve Oktay: Alevilik Tanımları ve Siyasi Talepleri

1995 seçimlerinden sonra siyasi güçleri azalan bu iki ismi tekrar bir araya getiren 2009 yılında düzenlenen Alevi Çalıştayları süreci oldu. Her iki isim de Alevi Çalıştaylarının eski siyasetçilerle gerçekleştirilen 6. Etabına katıldılar. Hem Timisi hem de Oktay çalıştayda yaptıkları konuşmalarda benzer taleplerin altlarını çizdiler: (1) cemevlerine ibadethane statüsünün tanınması, (2) din derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılarak isteğe bağlı olması, (3) Diyanet İşleri Başkanlığının statüsünün yeniden ele alınması ve bütün mezheplerin Diyanet'te temsil edilmesi ve (4) kamu hizmetlerinin yürütülmesinde ve kamu personelinin seçiminde mezhepsel ayrımcılığa son verilmesi (Saraç, 2020: 353; Aydoğdu ve Timisi-Nalçaoğlu, 2021: Ekler).

Oktay ve Timisi'nin dile getirdikleri taleplerdeki benzerlikler aslında Aleviliğe yönelik teorik kavramsallaştırmalarındaki benzerliklerin bir sonucudur. Hem Oktay hem de Timisi Aleviliği, Türk İslam'ı ya da Anadolu İslam'ı olarak ele alırlar. Alevilik, Türklerin İslamiyet'i, kendi İslam öncesi inançlarının süzgecinden geçirerek yorumlamasının bir sonucudur. Bu anlamda Aleviliğin mekânı Anadolu, dili ise Türkçedir (Saraç, 2020: 23; Aydoğdu ve Timisi-Nalçaoğlu, 2021: 251-253).

Timisi ve Oktay'ın Alevilik tanımları üzerinde biraz daha durmak gerekir çünkü bu tanımlamalar Alevi hareketinin temel çatışma noktalarından birine denk düşmektedir. Alevi hareketi 1990'lı yıllarda dernekler nezdinde oluşmuş ve güç kazanırken Alevi hareketinin temel tartışma sahalarından biri de Aleviliğin nasıl tanımlanacağı olmuştur. Aleviliğin tanımına ilişkin iki yaklaşım ön plana çıkmaktaydı. İlk yaklaşım Aleviliği İslamiyet'in bir mezhebi değil, İslamiyet'ten de etkilenen bağımsız bir kültür ve inanç olarak ele alıyordu. Bu yoruma göre Alevilik Anadolu merkezli senkretik bir inanç olarak İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik, Zerdüştlük, Şamanizm ve Manihaizm gibi inançlardan izler taşıyan bağımsız bir kültürdü. Bu yaklaşımın en belirgin temsilcisi Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'ydi. İkinci yaklaşım Aleviliği İslam'ın içinde bir mezhep olarak değerlendiriyor ve göçebe Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonra İslam'ı eski inançlarının süzgecinden geçirerek yorumlamasının sonucu olarak ele alıyordu. İslami bir mezhep olarak değerlendirdiği Aleviliği de Türk İslam'ı olarak tanımlıyordu. Cem Vakfı bu yorumun en önemli temsilcisiydi. Alevi politikleşmesinin ilk kuşağının en belirgin temsilcilerinden olan Timisi ve Oktay, Alevi dernekler siyaseti içindeki bu tanımsal farklılaşmada, resmi bir tavır takınmamakla beraber, Cem Vakfı'nın Alevilik yorumuna daha yakın durmaktaydılar. Üstelik Diyanet İşleri Başkanlığının kaldırılmasını değil, Alevilerin de bu kurumda temsil edilmesini talep etmeleri de yine Cem Vakfı'nın taleplerine daha yakın duruyordu.

Bu noktada partiler siyaseti içinde bu derece aktif olmamakla beraber Cem Vakfı'nın kurucusu İzzettin Doğan'ı da Oktay ve Timisi ile aynı kuşağın temsilcisi olarak değerlendirebilmek mümkündür. Doğan, 1960'lardan itibaren yazarı olduğu *Cem* dergisiyle beraber Alevi politikleşmesinin birinci kuşağı içinde yer almış, Alevi hareketinin dernekler eliyle güç kazandığı 1990'lardaysa kurduğu Cem Vakfı'yla

Alevi hareketi içinde etki sahibi olmuştur. Aleviliğin bağımsız bir kültür olarak ele alınmasına dair tutumunsa daha çok 1990'lı yıllarda, Alevi hareketinin ikinci kuşağı olarak nitelendirilebilecek Alevi araştırmacı yazarlar ve Alevi dernekleri arasında yaygın bir yorum olduğunu tespit edebilmek mümkündür. Bu ayırım tabii ki kuşaksal bir farklılığın sonucu değildir ama kuşaksal bir farklılıkla da örtüşmektedir.

5. Bitirirken: Genel Değerlendirmeler

Necdet Saraç'ın *Adaletin İzinde Seyfi Oktay* kitabı ve Hatice Aydoğdu ile Nilüfer Timisi Nalçaoğlu'nun Mustafa Timisi ile yaptıkları *Biz Varız: Dün Bugün Yarın* başlıklı nehir söyleşisi taşıdıkları eksikliklere rağmen Alevi politikleşmesinin birinci kuşağı ya da Alevi hareketinin proto-kuşağı hakkında önemli ipuçları sunuyor. Saraç'ın kitabı aslında Oktay'ın ağzından kaleme alınmış bir anı kitabı hüviyetindedir. Ancak kitabın ağırlıklı kısmının Oktay'ın bakanlık yıllarına ayrılmış olması ve 1980'lerde milletvekili olmadan önceki yıllarının kitabın sadece 1/5'i kadar yer kaplaması nedeniyle ortaya bütünlüklü bir Seyfi Oktay portresi çıkamamıştır. Mesela siyasete katılma süreci, 1960'lı yıllarda CHP içinde siyaset yılları ve Alevi olması nedeniyle uğradığı ayrımcılık, kısa süren BP yılları ve bu partiden ayrılma gerekçesi, Adalet Bakanlığı esnasında kendisiyle beraber kabinede yer alan diğer üç Alevi bakanla ilişkileri sadece zikredilmiştir. Halbuki bu noktaların üzerine daha fazla gidilmesi Alevi kimliği taşıyan bir figürün Türkiye siyaseti içindeki yolculuğunu ve onun kişisel deneyimi üzerinden Alevilerin Türkiye partiler siyasetine dâhil olma süreçlerini daha anlaşılır hale getirebilirdi. Üstelik Alevi hareketi açısından büyük önem taşıyan ve kendisinin de Adalet Bakanı olarak yargılama sürecinde aktif bir rol aldığı Madımak Katliamı sonrasında SHP/CHP ve Aleviler arasında yaşanan gerilim de kitapta hiç yer bulamamıştır. Üstelik bu gerilim iki boyutludur. Aleviler SHP/CHP'nin katliam sürecindeki ataletinden rahatsız olurken SHP/CHP'nin ortağı olduğu koalisyon hükümetindeki Alevi bakanların sayısı ve parti il yönetim kademelerindeki Alevi sayısı da kademe kademe düşmeye başlamıştır. Oktay'ın bu süreçteki kişisel deneyimleri sonrasında Barış Partisi'nin kurulmasını da tetikleyen süreci biraz daha aydınlatabilirdi. Bu haliyle de *Adaletin İzinde Seyfi Oktay* kitabı, ne bütünlüklü bir Seyfi Oktay portresi çizebilmiş ne de Oktay üzerinden Alevi hareketinin fotoğrafını çekmeyi başarabilmiştir. Kitap, Oktay'ın bakanlık yıllarındaki icraatlarını anlatan bir metne dönüşmüştür.

Saraç'ın çalışmasıyla kıyaslandığında, Aydoğdu ve Timisi-Nalçaoğlu'nun kitabı daha bütünlüklü bir Mustafa Timisi portresiyle ortaya çıkmayı başarmıştır. Timisi'nin siyaset öncesi yılları, öğrencilik hayatı, dernek faaliyetleri hakkında kapsamlı bilgiler verilmektedir. Kitabın ağırlık noktası, Timisi'nin siyasi kariyeri göz önünde bulundurulduğunda, 1970'li yıllar olmakla beraber 1980 sonrası dönemde Timisi'nin siyasi yolculuğu ve Alevilik konusundaki genel görüşleri hakkında da detaylı bilgiler sunulmaktadır. Ancak *Biz Varız: Dün Bugün Yarın* kitabında da ortaya çıkan kapsamlı Timisi portresinin neredeyse her aşamasında içinde yer aldığı Alevi politikleşmesiyle bağının zayıf kaldığını belirtmek gerekir. Timisi ile yapılan bir nehir söyleşide,

Timisi'nin on bir yıl boyunca liderliğini yürüttüğü TBP ile ilgili daha kapsamlı bir muhasebe yapması, SHP'nin iktidar ortağı olduğu dönemde yaşanan Madımak Katliamı esnasında gösterdiğini belirttiği zafiyetini daha kapsamlı analiz etmesi ya da ikinci bir Alevi partileşmesi deneyimi olan Barış Partisi'ni, TBP ile karşılaştırarak daha detaylı tahlil etmesi beklenirdi. Üstelik Timisi'nin 1990'larda ortaya çıkan Alevi hareketi ve Alevi derneklerine bakış açısının da yine eksik kaldığını belirtmek gerekir. Bu haliyle de Timisi ile yapılan nehir söyleşi bütünlüklü bir Timisi portresi çıkarmakla beraber Timisi'nin neredeyse her aşamasında aktif bir özne olarak içinde yer aldığı Alevi politikleşmesindeki deneyimini gelecek kuşaklara aktarmak konusunda eksikleri bulunmaktadır. Kısaca *Biz Varız: Dün Bugün Yarın*'da belirtilen "biz" Aleviler olsa da çalışma yer yer Timisi'yi Alevi politikleşmesinden kopararak yalnız bir siyasetçi olarak Timisi'ye odaklanmış gözükmektedir.

Bu makalede Alevi hareketinin başlangıcının 1990'lar olduğu ama Alevi politikleşmesinin, geleneksel Aleviliğin kentleşme eksenineyle çözüldüğü ve Alevilerin kentlerde görünür hale geldiği 1960'lara kadar çekilebileceği iddia edildi. Bu okuma Timisi ve Oktay'ın da içinde yer aldığı siyasetçileri Alevi politikleşmesinin ilk kuşağı haline getirirken Alevi hareketinin taşıyıcısı olan Alevi araştırmacı-yazarlar ve dernek yöneticilerini Alevi hareketinin kurucu kuşağı ama Alevi politikleşmesinin ikinci kuşağı haline getirdi. Bugünlerde Alevi hareketi içinde belki de üçüncü bir kuşak güç kazanmaya başlamaktadır: siyasetle 1990'larda tanışan, yani doğrudan Alevi hareketinin içine doğan ve kimliklenme süreçlerini Madımak Katliamının yarattığı travmayla derinleştiren yeni bir kuşak.

60 yılı aşan bir tarihe sahip olan Alevi politikleşmesinin ya da 30 yılı aşan bir tarihe sahip olan Alevi hareketinin taşıyıcı kuşakları üzerine yürütülen sosyolojik çalışmaların ya da siyasi tahlillerin zayıflığı üzerinde durulması gereken bir noktadır. Bu makale boyunca merceğe alınan *Adaletin İzinde: Seyfi Oktay ve Biz Varız: Dün Bugün Yarın* kitapları ise yukarıda belirtilen eksikliklerine rağmen Alevi politikleşmesinin birinci kuşağını okuyuculara tanıtan monografiler olarak hem literatürdeki bir boşluğu doldurmakta hem de Alevi hareketinin diğer kuşakları üzerine yürütülecek müstakbel çalışmalarını teşvik etmektedir.

Sonnotlar

¹ 1966 yılında Birlik Partisi adıyla kurulan parti, 1971 yılında ismini Türkiye Birlik Partisi olarak değiştirmiştir. Bu makalede de parti o anda kullandığı isme referansla kimi zaman Birlik Partisi kimi zaman da Türkiye Birlik Partisi olarak adlandırılacaktır.

² 1960-1980 arası dönemde Alevi politikleşmesi, bir kimlik olarak Aleviliğin bir sosyal harekete kaynaklık etmesinden çok bireysel düzlemde Alevilerin sol hareketlere yaklaşması üzerinden yaşanır. Politikleşen bir kimlik olarak Alevilik değil, bireysel düzlemde Aleviler olduğu için bu zaman diliminde yaşanan deneyimi örtük politikleşme olarak adlandırıyorum. 1990'larda yeni olansa Aleviliğin bağımsız bir kimlik siyasetine, bir sosyal harekete kaynaklık edecek şekilde politikleşmesidir. Bu ayrımı daha geniş kapsamlı tartıştığım çalışmam için bkz. Mehmet Ertan, *Aleviliğin Politikleşme Süreci: Kimlik Siyasetinin İmkân ve Kısıtlılıkları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.

Kaynaklar

- Aydoğdu, Hatice ve Timisi-Nalçaoğlu Nilüfer (2021). *Mustafa Timisi Anlatıyor: Biz Varız, Dün Bugün Yarın*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Saraç, Necdet (2020). *Adaletin İzinde Seyfi Oktay*. İstanbul: Asi Kitap.

